

Elena Sadchenko*

Natalia Tomczewska-Popowycz**

O socjetalnym systemie innowacyjnego rozwoju społeczeństwa

DOI: JEL Classification: O35, P28, P32, Q56

Streszczenie: Pomyślny rozwój gospodarki jest zdeterminowany efektywnym funkcjonowaniem rynku, który sygnalizuje względny niedobór rzadkich zasobów poprzez wzrost ich cen oraz ich nadmierną eksploatację. Takie działanie ma negatywny wpływ na środowisko naturalne. Ograniczenie tego negatywnego wpływu zależy od aktywnej polityki ekologicznej państwa. Do porażek takiej polityki mogą przyczynić się różne rozwiązania m.in. niedoskonałość systemu podatkowego, brak odszkodowań za niszczenie środowiska przez jego użytkowników i nieefektywny system opłat środowiskowych, niskie opłaty za prawo do korzystania z zasobów naturalnych, biurokratyczne przeszkody w ustalaniu praw do ziemi. W opracowaniu omówiono innowacyjne podejście do systemu ekologicznego, który z kolei jest podsystemem socjetalnym (społecznym) i wchodzi w skład większego systemu socjalno-ekonomiczno-ekologicznego. Utrzymanie w równowadze tak złożonego systemu stanowi istotę harmonijnie rozwijającego się społeczeństwa. O jego charakterze decydują czynniki polityczne, ideologiczne, moralne, społeczne, gospodarcze i ekologiczne. Projektowanie systemu socjetalnego powinno być integralną częścią polityki społecznej i gospodarczej. W opracowaniu opisano cechy systemu socjetalnego, zwrócono uwagę na emergencję, która zapewnia stabilność (równowagę) takiego systemu w kontekście wpływu czynników zewnętrznych. Przeanalizowano stan systemu socjetalnego, który umożliwia identyfikację czynników jakościowych życia publicznego i sformułowanie strategicznych kierunków polityki państwa w tym zakresie. Badanie socjetalności społeczeństwa pozwala także na zidentyfikowanie przyczyn i form przejawiania się w nim kryzysu ekologicznego oraz zaburzeń w tradycyjnym oraz antropocentrycznym systemie wartości. Sformułowano strukturę systemu socjetalnego jako funkcjonalnej całości, regulowaną przez nieodłączne prawa i prawidłowości, mające swoje własne cechy deterministyczne.

Słowa kluczowe: podejścia innowacyjne, system socjetalny, rozwój ekologiczno-innowacyjny, czynniki polityczne, ideologiczne, moralne

1. Wstęp

Nie ulega wątpliwości, że w obecnych warunkach gospodarowania w Ukrainie niezbędna jest nowa polityka ekologiczna państwa, która dokładnie określałaby strategię i taktykę doskonalenia relacji między społeczeństwem, produkcją i przyrodą. Ważne jest optymalne zbilansowanie elementu ekologicznego i gospodarczego oraz ustalenie kryteriów rozwoju sił wytwórczych i gospodarczo-ekologicznych relacji produkcyjnych w konkretnych warunkach.

* Prof. dr hab.; Odesski Narodowy Uniwersytet im. I. Miecznikowa, Katedra zarządzania i modelowania matematycznego procesów rynkowych (Ukraina), Wyższa Szkoła Ekonomiczno-Humanistyczna w Białym-Białej (Polska); e-mail: esadchenko@gmail.com

** Mgr; Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katedra Geografii Ekonomicznej; e-mail: natalia.tomczewska.p@gmail.com

kach politycznych. W tym celu należy rozwijać systemy socjetalne (ang. *societal systems*). Pod tym pojęciem należy rozumieć duże grupy społeczne i konieczność uwzględniania ich praw, interesów i oczekiwań. Mówiąc o rozwoju systemów socjetalnych, trzeba brać pod uwagę czynniki polityczne, moralne oraz ideologiczne, które mają bezpośredni wpływ na politykę ekologiczną państwa, i, oczywiście, na zrównoważony rozwój społeczeństwa ogółem.

W budowanych współcześnie systemach społeczno-ekonomicznych, innowacyjno-ekologicznych czy politycznych systemy socjetalne mogą nie realizować swoich zadań, co może doprowadzić do braku równowagi w tych systemach (Kuplińska, 1998). Można to dostrzec w ignorowaniu przez różne grupy interesu powszechnie uznanych w społeczeństwie wartości ekonomiczno-ekologicznych, ideowych oraz moralnych.

Z przeglądu literatury przedmiotu wynika, że systemy socjetalne są przedmiotem badań niemal wyłącznie socjologii. W publikacjach naukowych dotyczących rozwoju zrównoważonego rozważane są, co prawda, problemy społeczne, ekonomiczne i ekologiczne, natomiast nie są uwzględniane w wystarczającym stopniu kwestie polityczne, ideologiczne czy moralne (Borys, 2011; Jeżowski, 2012; Kryk, 2013; Mączyńska, 2013). Biorąc pod uwagę wieloaspektowość i wielowymiarowość systemu socjetalnego, niezbędne jest stworzenie nowej koncepcji, która łączyłaby różne systemy polityczne, społeczno-ekologiczno-ekonomiczne, ideologiczne czy moralne w jeden zrównoważony system, tj. system socjetalny. Kwestie dotyczące rozwoju socjetalności (tj. brania pod uwagę interesu grup społecznych, a także gospodarki i społeczeństwa z uwzględnieniem ekonomii zarządzania siłami przyrody) we współczesnych warunkach rynkowych i prawnych nie były przedmiotem szerokich badań w Ukrainie. Po raz pierwszy o gospodarce i ekologii z uwzględnieniem systemów socjetalnych jako koniecznego warunku harmonijnego rozwoju gospodarki i społeczeństwa wspomniano w pracach E. Sadchenko (2015a, 2015b). Zrównoważony rozwój systemu społeczno-ekologiczno-ekonomicznego, który jest możliwy przez budowę i rozwój podsystemu socjetalnego, powinien obejmować m.in. władze polityczne, relacje między społeczeństwem a państwem, procesy polityczne, w tym instytucjonalizację władzy, udział polityczny zainteresowanych grup społecznych oraz ich aspekty moralne i edukacyjne.

Celem autorek niniejszego opracowania jest konkretyzacja przedmiotu i rozszerzenie sfery podmiotowej systemów socjetalnych przez opracowanie podstaw teoretycznych organizacji i modelowania relacji społecznych.

2. Wyniki badań

System socjetalny jest pojęciem stosunkowo nowym i rzadko używanym w zarządzaniu. W rozważaniach na temat socjetalnych podsystemów w społeczeństwie niewątpliwie zbyt mało miejsca zajmują aspekty ekologiczne, a w badaniach dotyczących zrównoważonego rozwoju mało uwagi poświęca się jednocześnie problemom politycznym, ideologicznym i moralnym. Niezbędne jest więc stworzenie nowej koncepcji, która łączyłaby w sobie systemy społeczno-ekologiczno-ekonomiczne oraz czynniki polityczne, ideologiczne i moralne w jeden system – system socjetalny. Każda forma działalności społecznej oraz naturalne i historyczne warunki tej działalności mogą być czynnikami sprawczymi. Gdy funkcjonują oddzielnie są tylko elementami wspierającymi działanie społeczne. Inaczej jest, gdy istnieje możliwość ich optymalnego połączenia. Czynniki antropogeniczne i technologiczne tworzą społeczne siły wytwórcze, które wpływają na relację człowiek–przyroda, szczególnie na zachowania ekonomiczne człowieka, i dotyczą m.in. własności, wymiany, dystrybucji produk-

tów i usług. Tylko w ramach takich zachowań może istnieć rzeczywista relacja człowiek–przyroda, odbywać się proces wytwórczy oraz zachodzić innowacyjno-ekologiczna możliwość harmonijnego rozwoju społeczeństwa.

Termin socjetalny został wprowadzony przez A. Kellera i przypisany przede wszystkim do organizacyjnych aspektów życia społecznego. System socjetalny oznacza zmianę relacji i procesów na poziomie społeczeństwa jako całości. Jest on rozważany jako forma społeczna, która obejmuje funkcjonalne i wzajemne oddziaływanie na siebie podstawowych struktur: gospodarczej, społecznej, ideologicznej i politycznej. Każda struktura takiego systemu socjetalnego, będąc jej podstawowym elementem, nie tylko pełni określoną funkcję, ale także nadaje całemu systemowi nową jakościowo cechę systemową, która nie jest cechą struktur podstawowych. Ta nowa cecha powstaje w procesie ciągłej budowy czy też kształtowania powstałych relacji z innymi strukturami podstawowymi systemu. System socjetalny stale odtwarza społeczne cechy swoich struktur, a tym samym cechy jednostek i grup jednostek włączonych do ich funkcjonowania.

System socjetalny rozpatrywany jako postać formacji społecznej pełni zatem funkcję ekonomiczną, polityczną, społeczną i duchową, co przyczynia się do tego, że zintegrowaną funkcją takiego systemu jest samowytwarzanie. Przyczynia się to do stabilności systemu – system rozwija się i nie zmienia swojej podstawowej struktury. Dla podtrzymania systemu socjetalnego w równowadze potrzebna jest wewnętrzna regulacja procesów, podlegająca jednolitemu porządkowi. W systemie socjetalnym mogą jednak zachodzić procesy, które prowadzą do jego dysfunkcji, np:

1. zmiana funkcji (podmioty zaczynają wykonywać funkcje, które nie są dla nich swoiste);
2. niekompetentność indywidualnych elementów konkretnej struktury.

T. Parsons (1977) w swojej książce *System współczesnych społeczeństw* opisuje społeczeństwo socjetalne jako integracyjny podsystem społeczeństwa, którego główna funkcja polega na *weryfikacji zobowiązań wynikających z lojalności w odniesieniu do grupy socjetalnej*, a najwyższa pozycja w hierarchii lojalności należy do kulturowej legitymizacji normatywnego porządku. Inaczej mówiąc, jest to rdzeń dużego społeczeństwa, który integruje się na podstawie społecznie akceptowanych wartości i norm. W szerokim znaczeniu przedmiotem socjetalnej socjologii jest społeczeństwo jako całość, natomiast w wąskim – zintegrowany rdzeń tego społeczeństwa, tj. społeczeństwo socjetalne. Teoria socjetalna opisuje pojawienie się, skład, funkcjonowanie i zmianę społeczeństwa. Natomiast rdzeniem tego społeczeństwa jest porządek normatywny, za pomocą którego organizuje się życie różnych grup społecznych. Porządek ten posiada cechy norm i zasad, a wszystko musi być oparte na kulturze, aby było zasadne i ważne.

Rozwój socjetalny społeczeństwa powinien być ukierunkowany na poprawę jakości życia ludzi (m.in. wzmocnienie zdrowia, wydłużenie długości życia, zdobycie należnego wykształcenia, gwarancja wolności) i przebiegać z zapewnieniem możliwości zaspokojenia podstawowych potrzeb życiowych obecnych, jak i przyszłych pokoleń, przy jednoczesnym poszanowaniu środowiska przyrodniczego.

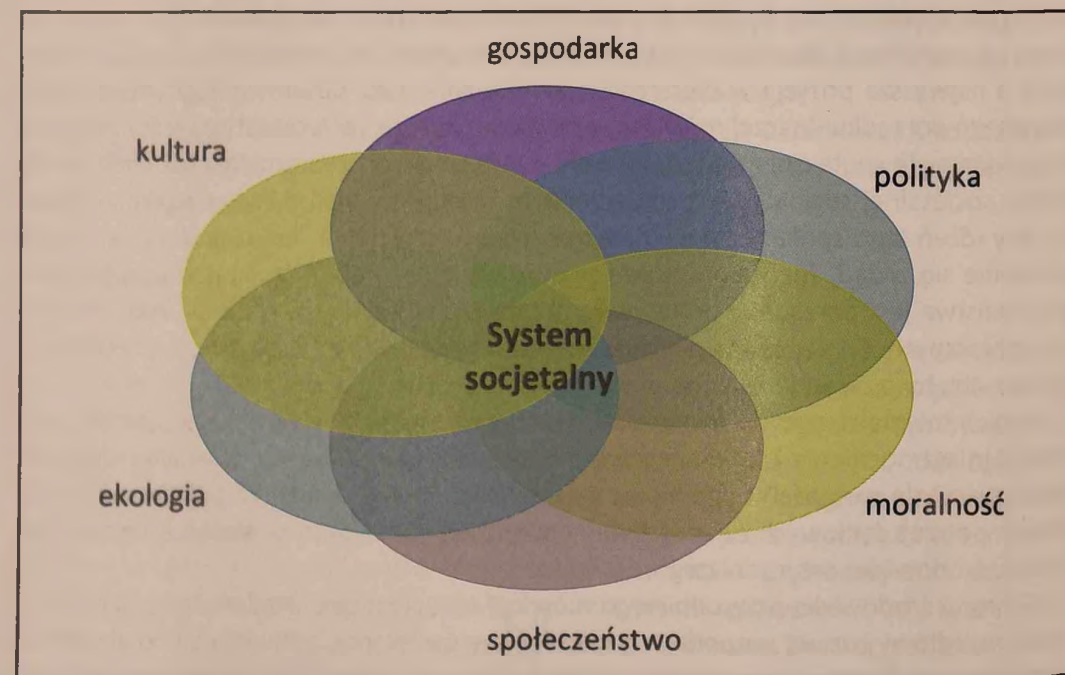
Ochrona środowiska przyrodniczego musi być nieodłącznym składnikiem procesu rozwoju. Prawidłowy rozwój gospodarczy, rozwój sfery społecznej, bezpieczeństwo ekologiczne wyrażone w formie odpowiedzialności przed przyszłymi pokoleniami oraz zasada równości w możliwościach rozwoju i zaspokajania potrzeb wielu żyjących pokoleń winne być rozważane jako cel systemu. W dzisiejszych warunkach, w ramach funkcjonujących modeli

konsumpcji i produkcji oraz modeli relacji człowiek-środowisko niemożliwy jest dalszy, pokojowy i bezkryzysowy rozwój społeczeństwa. Odpowiedzialność społeczna oparta na modelu rozwoju zrównoważonego staje się podstawową zasadą życia każdego współczesnego człowieka.

Na ujęciu socjetyalnym społeczeństwo postrzegane jest jako zrównoważona i integralna wspólnota, ale jednak zróżnicowana pod względem kulturowym, społeczno-strukturalnym oraz ekonomiczno-ideologicznym. Każda jednostka strukturalna (organizacyjna) systemu socjetyalnego jest połączeniem siedmiu komponentów: gospodarki, polityki, socjologii, ekologii, ideologii, moralności i kultury (rys. 1).

System socjetyalny można także rozpatrywać jako zbiór kompleksów (podsystemów) strukturalnych, które składają się z podstawowych jednostek strukturalnych. Można wyróżnić kompleksy: ekologiczno-ekonomiczny, ekologiczno-prawniczy, ekologiczno-polityczny, ekologiczno-edukacyjny, ekologiczno-moralny, ekologiczno-bezpieczny. Kompleksy są niezależnymi częściami systemu, które posiadają wszystkie cechy systemu, w tym w własne cele i zadania. Na przykład, zadaniem kompleksu ekologiczno-prawniczego jest rozwiązywanie problemów ekologicznych na płaszczyźnie prawnej (tj. na podstawie ustaw, dokumentów normatywnych). Ważne jest również wzięcie pod uwagę wzajemnych relacji zachodzących pomiędzy kompleksem ekologiczno-prawnym, a innymi kompleksami systemu socjetyalnego, ponieważ wprowadzenie nowych rozwiązań prawnych może mieć wpływ na pojawienie się nowych wartości czy nowych cech w innych kompleksach i całym systemie.

Również systemy ekologiczne (ekosystemy) realizują ważne funkcje, np. związane z zapewnieniem zasobów (np. morza są źródłem m.in. ryb, zwierząt morskich, glonów, małży),

Ryc. 1. Komponenty systemu socjetyalnego

regulacją klimatu, zachowaniem bioróżnorodności, a także dają przyjemność z rozkoszowania się pięknym krajobrazem, umożliwiają rekreację oraz uprawianie turystyki i sportu. Przy bezpośredniej interakcji człowieka z ekosystemami ekologicznymi pojawiają się nowe relacje i nowe cechy, co w praktyce przyczynia się do zmian w całym systemie socjetyalnym. Zmiana nawet nieistotnego czynnika w wyniku reakcji łańcuchowej może doprowadzić do zmian mechanizmów rządzących systemem socjetyalnym, a tym samym do jego destrukcji, umożliwić zachowanie stanu neutralnego bądź wywołać jego dalszy rozwój. Kompleksy w systemie socjetyalnym mogą być:

- ♦ Zorganizowane – efektywność kompleksu jest większa niż suma efektywności jego poszczególnych części. Na przykład, ekosystemy, takie jak: morze, las, błoto, gleba, są większe, szersze i produktywniejsze niż mechaniczna suma indywidualnych podsystemów (kompleksów).
- ♦ Zdezorganizowane – efektywność kompleksu jest mniejsza niż suma efektywności jego poszczególnych części. Na przykład, w niektórych warunkach kompleks ekonomiczno-ekologiczny jest mniejszy niż suma części, które go tworzą. Jeżeli potencjał ekologiczny zmniejsza się, a potencjał ekonomiczny zwiększa się, to suma danych części będzie mniejsza;
- ♦ Neutralne – efektywność kompleksu jest równa sumie efektywności jego poszczególnych części.

Zaburzenia kompleksów prowadzą do deformacji i destabilizacji systemu socjetyalnego, co z kolei skutkuje wzrostem napięcia społecznego. Poszczególne kompleksy mogą wchodzić w interakcje ze środowiskiem zewnętrznym, zmieniając w efekcie swoją strukturę, a jednocześnie system socjetyalny.

System socjetyalny jest strukturalny, czyli można opisać go przez pryzmat struktury i funkcji elementów. Ważnymi cechami każdego systemu jest również jego integralność oraz zdolność do integracji. Integralność przejawia się w obiektywnej formie istnienia różnych zjawisk i jedności komponentów systemu (tj. elementów, podsystemów, relacji kształtujących system). Natomiast zdolność do integracji oznacza możliwość zachodzenia w nim procesów łączenia różnych części, przy czym sprawność systemu bywa większa niż suma sprawności poszczególnych części. Oznacza to, że każda całość posiada nowe cechy, które mechanicznie nie są włączane do sumy elementów, tworząc „efekt integralny” (Parsons, 1977, s. 217).

Struktura systemu socjetyalnego powinna być zbiorem złożonym z podstawowych elementów systemu (tj. gałęzi władzy państwowej, instytucji administracji publicznej i środowiska zewnętrznego), między którymi zachodzą relacje równoważne, zgodne z zasadami sformalizowanymi w aktach ustawodawczych, kodeksach i innych aktach normatywnych.

Harmonijny rozwój społeczeństw powinien być ściśle powiązany ze zmianami zachodzącymi w środowisku przyrodniczym na poziomie globalnym, dlatego droga do niego wiąże się ze ścisłym powiązaniem polityki gospodarczej i środowiskowej, a w szczególności badań wpływu gospodarki na zmiany w środowisku. Rozwój zrównoważony wymaga podejścia systemowego, czyli uwzględnienia wzajemnych zależności między: społeczeństwem, polityką społeczną, polityką gospodarczą i ekologią. Procesy i relacje wzajemne, które towarzyszą funkcjonowaniu władzy wykonawczej, jej interakcjom z politycznymi i społecznymi aktorami w procesie rozwoju oraz określania i realizacji polityki państwa winne konsekwentnie i wyraźnie odpowiadać zasadom działania systemowego. W warunkach rozwoju zrównoważonego, w zarządzaniu środowiskiem przyrodniczym należy brać pod uwagę strukturę ekologii. Podsystem społeczno-przyrodniczo-polityczny może być rozważany jako część systemu

socjetalnego, który łączy w sobie relacje między społeczeństwem, przyrodą a państwem, w tym władzą instytucjonalną uczestniczącą w podejmowaniu decyzji dotyczących kwestii środowiskowych. Przejście na systemowe zarządzanie gospodarką narodową wymaga dogłębnego opracowania możliwych dźwigni zarządzania na podstawie badań procesów ekonomiczno-ekologicznych oraz realnych ruchów towarowo-pięniężnych.

Jeżeli uwzględnimy element związany z ochroną środowiska, system socjetalny będące cechowały:

- ♦ Integralność, która jest efektem istnienia związków lub relacji między elementami systemu.
- ♦ Synergiczność, która świadczy o tym, że system nie równa się sumie składających się na niego elementów. Komponent systemu jest badany w kontekście jego relacji z otoczeniem.
- ♦ Strukturalizm, który oznacza możliwość wyodrębnienia części. Struktura systemu podlega określonemu porządkowi relacji, który można dostrzec i opisać. Jeżeli system istnieje, to oznacza, że jest uporządkowany. Jeżeli jednak system lub jego elementy wchodzi w interakcje z innymi systemami lub środowiskami, to może dojść do zmiany struktury systemu, a co za tym idzie do innego (nowego) uporządkowania go.
- ♦ Podzielność, którą należy rozumieć jako możliwość wyróżnienia w systemie typowych tylko dla niego podsystemów i części.
- ♦ Cel, który jest immanentną cechą systemu, gdyż bez celu system nie istnieje, przy czym w przypadku struktury systemu i jego funkcji, funkcja powinna mieć priorytetowe znaczenie, a nie struktura.
- ♦ Rozwój, który powinien oznaczać zdolność systemu do zmieniania się, poszerzenia, gromadzenia informacji.

Struktura systemu socjetalnego może być regulowana tylko za pomocą prawa. Istnienie, funkcjonowanie i zmiana struktury nie jest jednak w praktyce ustalana za pomocą prawa (które znajduje się poza systemem), lecz na zasadzie samoregulacji, poprzez wspieranie (przy zachowaniu pewnych warunków) zrównoważenia elementów wewnątrz systemu, przywracanie go i ukierunkowywanie procesu zmieniania się tych elementów i struktury. Warunkiem samoorganizacji w złożonym systemie jest jego otwartość, oddalenie od punktu równowagi, obecność losowych odchyłeń (fluktuacja), złożoność, przewaga pozytywnej reakcji zwrotnej, zaburzenie symetrii w procesie rozwoju.

W miologii (tj. w nauce o jednolitej teorii ewolucji materii, o ujednoczonym prawie ewolucji wszechświata, z której wywodzą się wszystkie inne prawa znane naukom, a także nowe ukryte prawa i prawidłowości nieznanne wcześniej) samoorganizacja nie jest prawdopodobna i nie ma nic wspólnego ani ze spontaniczną samoorganizacją, ani z synergetycznymi próbami syntezy międzydiscyplinarnej na podstawie spontanicznej samoorganizacji. Ilość przekształca się w Jakość. Pseudochaos przekształca się w Porządek, lecz powstaje nie spontanicznie, a w wyniku ewolucji. Porządek pochodzi z idei porządku, a nie z prawdopodobnego, spontanicznego Chaosu. Dlatego omawiając rozwój zrównoważonych systemów, trzeba opierać się nie tylko na zasadach, które są właściwe systemom, ale także brać pod uwagę zasady teorii miologii, które w pełni ujawnią relacje w systemach socjetalnych. Autor koncepcji miologii M. Beliaev (2001) wskazuje, że przedmiotem badań tej nauki nie są relacje i wzajemne powiązania między podmiotami i przedmiotami, ale relacje i wzajemne powiązania między obiektami i przedmiotami o dowolnej naturze, które występują zgodnie

z naturalnymi mechanizmami operacyjnymi jednolitego prawa ewolucyjnego podwójnego związku, generującego wszystkie prawa ochrony, wszystkie wzory wszechświata. Systemy socjetalne są przestrzenią w czasie, a ignorowanie składowych ekologicznych takiego systemu może doprowadzić tylko do jego destrukcji.

Dwojakość systemów hierarchicznych jest ich dźwignią. W procesie funkcjonowania, na zasadzie wahadła, mają miejsce cykliczne przekształcania systemu z jednego stanu w inny, zgodnie z zasadą samoregulacji.

Rozważając modele ekonomiczno-ekologiczne można dostrzec takie aspekty wzajemnego wpływu gospodarki i środowiska naturalnego, które dają możliwość przeanalizowania podstawowych kierunków ekonomicznych i ekologicznych pod kątem rozwoju zrównoważonego. Główną zasadą modelu ekonomiczno-ekologicznego jest zawsze ekwiwalentny podział wartości wytwórczych i rynkowych lub równoważenie relacji popytu i podaży ze wszystkimi ich możliwymi modyfikacjami w warunkach zrównoważonego rozwoju. W związku z tym modele zbudowane na takiej zasadzie obejmują, w sposób jawny lub niejawny, sferę relacji rynkowych. Pojęcie ekwiwalentności, zrównoważenia, efektywności nie tylko odzwierciedlają tę część korzyści gospodarczych, która realizowana jest przez rynek, obejmują również całe uniwersalne spektrum stosunków produkcji systemu społeczno-ekonomiczno-ekologicznego (Skowrońska, 2009). Model ekonomiczno-ekologiczny bazuje na jednokierunkowym procesie, który obejmuje zarówno czynniki produkcji, jak i konsumpcji, wymiany i dystrybucji. Relacje człowiek–przyroda i człowiek–człowiek są ukierunkowane na stworzenie produktu i jego wymianę (w wyniku istniejących relacji rynkowych), w związku z czym konieczna staje się działalność marketingowa. Na przykładzie tego konstruktów można dostrzec, że głównym ogniwem systemu socjetalnego są ludzie (człowiek), ich działalność (pełne koszty działalności związanej z produkcją) i zaspokojenie potrzeb.

W funkcjonowaniu systemu socjetalnego, przy uwzględnieniu czynników ekologicznych, nie należy zapominać, że istnieją takie procesy w rozwoju społeczeństwa, jak zawodność rynku i polityki gospodarczej. Wielu ekonomistów tłumaczy pogorszenie stanu środowiska właśnie tymi przyczynami. Pomyślny rozwój gospodarki zależy od efektywnego funkcjonowania rynku, który sygnalizuje względne niedobory różnych zasobów za pomocą cen i zapewnia ich wykorzystanie z największymi zyskami. Jeżeli środowisko przyrodnicze jest „konsumowane” zbyt mocno (m.in. przełowienie, irracjonalne wykorzystywanie ziemi, wytwarzanie zbyt dużej ilości odpadów i zanieczyszczeń), oznacza to, że rynek jest bezczynny i nie występuje jako wskaźnik zwiększającego się deficytu zasobów przyrodniczych. W tej sytuacji ekologiczna propozycja spowodowana ekologiczną potrzebą nie jest siłą napędzającą inwestycje w środowisko (m.in. oczyszczenie rzek, zachowanie terenów podmokłych i błotnych, zachowanie biologicznej puli genowej). Z różnych powodów rynek często nie przynosi korzyści tym, którzy dbają o środowisko i inwestują w nie. Zawodność rynku powodują czynniki, które dotyczą innych sektorów gospodarki, jednak przejawiają się w relacji z zasobami przyrodniczymi. Źródłami zawodności rynkowej są:

- ♦ Konsekwencje zewnętrzne (efekty zewnętrzne)

Są to niezamierzonego skutki konkretnego działania. Na przykład, na polu położonym na krawędzi zbrocza, ale zaoranym bez pozostawienia na jego obrzeżach roślinności (miedzy), będzie dochodziło od osuwania się ziemi i wymywania substancji odżywczych potrzebnych roślinom do prawidłowego wzrostu. Rynek nie wysyła sprawcy wykroczenia sygnału zwrotnego w postaci wyceny efektów jego działań (lub zaniechań), w związku z czym nie ma on motywu do zmiany sposobu postępowania, tym bardziej, jeśli podobne działania nie są ograniczane przepisami, sankcjami i karami.

- ♦ Brak cen na dobra naturalne i brak ich rynków

Nie ma rynku środowiska przyrodniczego, dlatego dóbr, które ceni społeczeństwo, m.in. czystego powietrza, różnorodności zasobów przyrodniczych, nie można ani kupić, ani sprzedać. Jeżeli producentów nie powstrzymują inne instrumenty motywacyjne, np. środki prawne lub finansowe, to nie mają motywacji by wykorzystywać te dobra, a tym bardziej inwestować w ich zachowanie i przywrócenie.

- ♦ Wydatki transakcyjne

Koszty związane bezpośrednio nie z produkcją, ale z towarzyszącymi jej działaniami, m.in. koszty wyszukiwania informacji o cenach i kontrahentach transakcji gospodarczych i ekologiczno-ekonomicznych skutkach zanieczyszczeń, a także wydatki związane z zawarciem umów czy kontrolą ich realizacji. W tych przypadkach, gdy koszty przekraczają oczekiwane zyski, zawarcie umowy jest mało prawdopodobne, a degradacja środowiska przyrodniczego będzie kontynuowana.

- ♦ Prawa własności

Dla poprawnego funkcjonowania rynków niezbędne są wsparcie ze strony odpowiednich instytucji oraz odpowiednio skonstruowane prawo własności. Osoba, która jest właścicielem ziemi (w niektórych państwach ustawodawstwo o zasobach wodnych daje właścicielowi ziemi prawo do wykorzystania wód powierzchniowych i podziemnych w granicach jego działki), będzie opiekowała się tą ziemią i inwestowała w nią, szczególnie wtedy, gdy zaistnieje możliwość osiągnięcia zysku z inwestycji. Dopóki prawo własności jest wyłączne, gwarantowane i może być przepisane, perspektywa zysku może zachęcić właściciela do zachowania odpowiednich zasobów, w przeciwnym razie nie ma motywacji do dbania o nie.

- ♦ Brak wiedzy i niepewność

Utrudniają funkcjonowanie tych rynków, do których nie dociera sygnał o pojawiających się deficytach zasobów ekologicznych

- ♦ Krótkowzroczność

Efektom zbiorowej, pogłębiającej krótkowzroczności będzie dyskontowanie zarówno długoterminowych wydatków, jak i długoterminowych zysków. Projekty dotyczące ochrony przyrody podlegają tej tendencji.

- ♦ Nieodwracalność

Zawodność rynku obserwuje się w tych przypadkach, gdy procesy ekologiczne są nieodwracalne. Jeżeli w trakcie budowy hydroelektrowni zostanie zalana malownicza dolina, to społeczeństwo utraci możliwość zachowania tego krajobrazu dla następnych pokoleń. Zapewnienie takiej samej ilości energii elektrycznej poprzez budowę elektrowni cieplnej pozwoliłoby zachować ten krajobraz. Rynek zdecydował jednak o realizacji projektu hydroelektrowni, ponieważ jest ona tańsza. Innymi słowy, rynek nie bierze pod uwagę wartości tego, co zostanie zniszczone w trakcie budowy tamy, a co w związku z rosnącym znaczeniem środowiska przyrodniczego miałoby coraz większą wartość.

Głównym kryterium, według którego można oceniać efektywność lub nieefektywność struktury danego systemu, jest stopień jego zgodności ze środowiskiem przyrodniczym. Skuteczna jest taka struktura, która jest w stanie sprostać potrzebom i wyzwaniom. Dlatego zasoby naturalne są tym, co łączy w kompleks gospodarzkę i politykę państwa. Poprzez przyjęcie aktów prawnych, których celem jest określenie praw i obowiązków podmiotów działalności gospodarczej związanych ze środowiskiem przyrodniczym, realizowana jest polityka w zakresie zasobów przyrodniczych.

3. Wnioski

W celu rozwiązywania współczesnych problemów ekonomiczno-ekologicznych w zakresie efektywnego wykorzystania zasobów przyrodniczych należy wykorzystać społeczną działalność człowieka, grup społecznych poprzez tworzenie systemów socjetalnych w celu dążenia do zrównoważonego rozwoju społeczeństwa. Celem takich systemów powinno być zaspokojenie potrzeb społecznych związanych z ochroną środowiska naturalnego, z ograniczeniem wykorzystywania zasobów przyrodniczych, przy jednoczesnym uwzględnieniu podstawowych zasad gospodarowania i zarządzania publicznego. Na społeczno-ekonomiczno-ekologiczną efektywność struktury systemu socjetalnego ma wpływ szereg czynników, m.in. doskonalenie podstaw prawnych, uwzględnienie socjokulturowych właściwości danego państwa, wsparcie materialne i techniczne, szybkość procesów innowacyjnych, wyczerpywanie się zasobów naturalnych.

Literatura

- Borys T., *Zrównoważony rozwój – jak rozpoznać ład zintegrowany*. „Problemy Ekorozwoju” 2011, nr 6, vol. 2.
- Jeżowski P., *Rozwój zrównoważony i jego nowe wyzwania*. „Kwartalnik Kolegium Ekonomiczno-Społecznego Studia i Prace” 2012, nr 2.
- Kulpińska J., *Uniwersalne i specyficzne problemy procesów przemian w Europie Środkowej. W poszukiwaniu modelu*. Acta Universitatis Lodzensis. Folia Sociologica 1998, nr 27.
- Kryk B., *Zrównoważona jakość życia a zrównoważona konsumpcja i zachowania ekologiczne polskich konsumentów*. „Handel Wewnętrzny” 2013, t. 2.
- Mączyńska E., *Łamane obietnice jako syndrom nieładu instytucjonalnego*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego. Finanse. Rynki finansowe. Ubezpieczenia 2013, nr 62.
- Parsons T., *The system of modern societies*. Prentice-Hall, Engelwood Cliffs 1977.
- Skowrońska A., *Rola polityki logistycznej państwa we wdrażaniu zrównoważonego rozwoju*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, seria: Monografie i Opracowania 2009, nr 187.
- Belaev M.I., *Milogiya*. Monografiya – Krasnoznamenck: izd-vo Poligraf 2001.
- Sadchenko E.V., *Uchet ekonomicheskogo faktora v societalnykh sistemakh s cel'yu ustoychivogo razvitiya obshchestva*, „Ukrayna–Balgariya – Evropeyski Sayuz: savremenno sastoyanie i perpektivi”: sbornik s dokladi ot mezhdunarodna nauchna konferenciya. T.1. Varna–Kherson: Izdatelstvo „Nauka i ekonomika” 2015a.
- Sadchenko E.V., *Upravlenie societalnymi sistemami v usloviyakh innovacionno-economicheskogo razvitiya obshchestva*. Naukoviy visnik Mizhnarodnogo humanitarnogo universitetu, seriya: Ekonomika i menedzhment: zb. nauk. prac' 2015b.